

ثلاثی مجرد و مزید

ثلاثی مجرد: آن است که در اولین صیغهی ماضی خود فقط سه حرف دارند که همان حروف اصلی فعل به شمار می‌روند، مانند: دَخَلَ، خَرَجَ، قَدِمَ

ثلاثی مزید: آن است که در اولین صیغهی ماضی خود بیش‌تر از سه حرف دارد، مانند: أَنْزَلَ، تَقَدَّمَ، اسْتَخْرَجَ و ... بدیهی است که سه حرف از حروف این فعل‌ها حرف‌های اصلی فعل به شمار می‌روند و بقیه‌ی حروف، حرف‌های زاید آن‌ها نامیده می‌شود.

مهم‌ترین باب‌های ثلاثی مزید در هشت باب به شرح زیر آمده است:

باب	صیغه ماضی	صیغه مضارع	مصدر	صیغه امر	حروف زائد	مثال
إفعال	أَفْعَلُ	يُفْعَلُ	إفْعَالٌ	أَفْعُلْ	همزه	أَكْرَمَ، يُكْرِمُ، إِكْرَامٌ، أَكْرِمُ
تفعیل	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	تَفْعِيلٌ	فَعَّلْ	عين الفعل	قَدَّمَ، يُقَدِّمُ، تَقْدِيمٌ، قَدِّمِ، قَدِّمِي
مفاعلة	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	مُفَاعَلَةٌ	فَاعِلٌ	الف	جَاهَدَ، يُجَاهِدُ، مُجَاهَدَةٌ، جَاهِدْ
تفاعُل	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعُلٌ	تَفَاعَلْ	تاء و الف	تَعَاوَنَ، يَتَعَاوَنُ، تَعَاوُنٌ، تَعَاوَنِي
تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعُّلٌ	تَفَعَّلْ	ت و تکرار عين الفعل	تَنَزَّلَ، يَتَنَزَّلُ، تَنَزُّلٌ، تَنَزَّلِي، تَنَزَّلِي
إفتعال	إِفْتَعَلَ	يُفْتَعِلُ	إِفْتِعَالٌ	إِفْتَعِلْ	همزه و تاء	إِجْتَهَدَ، يُجْتَهِدُ، إِجْتِهَادٌ، إِجْتَهِدْ
إنفعال	إِنْفَعَلَ	يَنْفَعِلُ	إِنْفِعَالٌ	إِنْفَعِلْ	همزه و نون	إِنْقَلَبَ، يَنْقَلِبُ، إِنْقِلَابٌ، إِنْقَلِبْ
استفعال	اسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اسْتِفْعَالٌ	اسْتَفْعِلْ	همزه، سين، تاء	اسْتَغْفَرَ، يَسْتَغْفِرُ، اسْتِغْفَارٌ، اسْتَغْفِرْ

نکته: فعل‌هایی که در باب إفعال، تفعیل، مفاعلة هستند فقط یک حرف زائد دارد از این رو در عربی آن‌ها را «بزیادة حرف واحد» گویند به فعل‌های باب تفاعُل، تَفَعَّلَ، إفتعال و انفعال به دلیل این‌که دو حرف زائد دارند، «بزیادة حرفین» گفته می‌شود و باب استفعال تنها بابی است که سه حرف زائد دارد، لذا به آن «بزیادة ثلاثة أحرف» اطلاق می‌شود.

مصادر دوّم باب مفاعلة و تفعیل:

باب مفاعلة علاوه بر مصدری که بر وزن مُفَاعَلَةٌ دارد ممکن است مصدر دومی بر وزن "فِعال" داشته باشد، به‌عنوان مثال فعل يُدافع علاوه بر داشتن مصدر مدافعة مصدر دفاع را نیز دارد، بنابراین ملاحظه، مجاهدة، مقاتلة با لحاظ، جهاد، قتال هم معنی است. باب تفعیل علاوه بر مصدری که بر وزن تَفَعُّلٌ دارد ممکن است مصدر دومی بر وزن "تَفَعَّلَ" داشته باشد، به‌عنوان مثال فعل يُبصِّرُ علاوه بر مصدر تبصیر مصدری هم‌چون تَبَصَّرَ دارد.

باب افتعال و تغییرات مربوط به آن:

باب افتعال از باب‌هایی است که تغییر و تحوّل در آن زیاد است که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم.

تبدیل «ت» در باب افتعال به «د»: مانند از دِحام، از دواج، از دپاد، از دهار

تبدیل «ت» در باب افتعال به «ط»: مانند اصطلاح، اصطکاک، اطلاع، یصطفی، اضطراب

تبدیل «واو» به عنوان اولین حرف از حروف اصلی در باب افتعال به «ت»: مانند اتصال

ریشه‌های مثال واوی (فعل‌هایی که اولین حرف از حروف اصلی شان «واو» است) هنگامی که در باب افتعال می‌رود با تبدیل حرف عله

به ت (ابدال) و سپس با یک (ادغام) همراه است.

(و ح د) باب افتعال ← اِوتَحَدَّ ابدال ← اَتَّحَدَّ ادغام ← اِئْتَحَدَّ

تشابه بین باب‌های افتعال و انفعال:

گاهی باب‌های انفعال و افتعال در تشخیص، مورد شک و تردید قرار می‌گیرند. در چنین حالتی کافی است به حرف سوم از حروف فعل

نگاه کنید اگر حرف سوم «ت» باشد شما حتماً فعل یا مصدری در باب افتعال دارید. بنابراین کلمات انتظر، انتشار، انتسب، یتقل و ...

همگی از باب افتعال هستند، اما اِنْقَلَبَ، اِنْجَمَدُوا، اِنْصَرَفَ از باب انفعال هستند، زیرا حرف سوم آن‌ها «ت» نیست.

تشابه ماضی و امر در دو باب تَفَاعُلٌ و تَفَعَّلٌ:

اگر فعل‌های ماضی در باب های تَفَاعُلٌ و تَفَعَّلٌ صرف شوند شباهتی کامل در صیغه‌های ۲ و ۳ و ۶ از خودشان با صیغه‌های ۲ و ۳ و ۶ از

امر مخاطب نشان می‌دهند، به عنوان مثال: تَكَاَسَلَا، تَكَاَسَلُوا، تَكَاَسَلْنَ: اما در باب‌های دیگر، صیغه‌های مذکور در حرکت عین‌الفعل باهم

تفاوت دارند. مانند: اِسْتَعْفَرَا، اِسْتَعْفَرُوا، اِسْتَعْفَرْنَا، اِسْتَعْفَرْتُمْ، اِسْتَعْفَرْتُمْ، اِسْتَعْفَرْنَا، اِسْتَعْفَرْنَا (امر)

پرسش‌های چهار گزینه‌ای

۱ ۲ ۳ ۴

- ۱- ضَعُ في الفراغ فعلٌ للمخاطب من «ذكر» في باب «تفعيل»:
- (عربی ۱- صفحه‌های ۱۸) (آزمون ۲۳ مهر- ۸۴)
- «و ... فَإِنَّ الذُّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ»
- (۱) ذُكِّرَ (۲) ذُكِّرَ (۳) ذُكِّرَى (۴) ذُكِّرَى
- ۲- عَيِّنِ الخَطَأَ في التحليل الصرفي:
- (عربی ۱- صفحه‌های ۱۷، ۱۸، ۲۸ و ۲۹) (آزمون ۲۳ مهر- ۸۲)
- (۱) يُكْرَمُونَ: فعلٌ مضارعٌ، للغائبين، مزيدٌ على زيادة حرفٍ واحدٍ، من باب الإفعال
 (۲) عَلَّمُوا: فعلٌ أمرٌ، للمخاطبين، مزيدٌ على زيادة حرفٍ واحدٍ، من باب التفعيل
 (۳) تَعَلَّمُوا: فعلٌ أمرٌ، للمخاطبين، مزيدٌ على زيادة حرفين، من باب التثقل
 (۴) تعارفنَ: فعلٌ ماضٍ، للمخاطبين، مزيدٌ على زيادة حرفين، من باب التفاعل
- ۳- كم فعلاً ثلاثياً مزيداً في العبارة التالية؟
- (عربی ۱، ۱) (صفحه‌ی ۱۸) (آزمون ۲۰ مهر- ۸۶)
- «أَطْلُبُوا العلمَ وَ تَزَيَّنُوا مَعَهُ بِالْحِلْمِ وَ الْوَقَارِ وَ تَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعَلَّمُونَهُ العلمَ وَ تَوَاضَعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ العلمَ.»
- (۱) ثلاثة (۲) أربعة (۳) خمسة (۴) ستة
- ۴- ما هو المضارع «عَلِمَ» من باب تفعيل، للغائبات؟
- (عربی ۱، ۱) (صفحه‌ی ۲) (آزمون ۱۹ مهر- ۸۴)
- (۱) تُعَلِّمُ (۲) يُعَلِّمَنَّ (۳) عَلَّمَنَّ (۴) تُعَلِّمَنَّ
- ۵- عَيِّنِ الصحيح للفراغ: «كَلِّمَكُمْ ... خَيْرَ انتِصَارِ مَقَاتِلِي الْإِسْلَامِ.»
- (عربی ۱، ۱) (صفحه‌ی ۶۴) (آزمون ۱۹ مهر- ۸۴)
- (۱) سَمِعْنَا (۲) سَمِعْتُمْ (۳) سَمِعِنَ (۴) سَمِعُنَّ
- ۶- عَيِّنِ الخَطَأَ عن أفعال العبارة التالية بالترتيب: «تَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعَلَّمُونَهُ العلمَ.»
- (عربی ۱- صفحه‌های ۲۸ تا ۳۰) (آزمون ۲۲ مهر- ۹۰)
- (۱) تَوَاضَعُوا: فعلٌ أمرٌ / تَعَلَّمُونَ: فعلٌ مضارعٌ
 (۲) تَوَاضَعُوا: مزيدٌ بزيادة حرفين / تَعَلَّمُونَ: مزيدٌ بزيادة حرف واحد
 (۳) تَوَاضَعُوا: فعلٌ ماضٍ للغائبين / تَعَلَّمُونَ: من باب التفعيل
 (۴) تَوَاضَعُوا: من باب التفاعل / تَعَلَّمُونَ: مزيدٌ بزيادة حرف واحد
- ۷- أَىَّ فعلٍ يتعدى إلى مفعولين؟
- (عربی ۱، ۱) (صفحه‌ی ۳۳) (آزمون ۲۰ مهر- ۸۴)
- (۱) تَزَيَّنُوا (۲) تَعَلَّمُونَ (۳) تَوَاضَعُوا (۴) أَطْلُبُوا
- ۸- ما هو الماضي من «تَوَاضَعُوا»؟
- (عربی ۱، ۱) (صفحه‌ی ۲۹) (آزمون ۷ بهمن- ۸۴)
- (۱) تَوَاضَعُوا (۲) تَوَاضَعَ (۳) وَاضَعْتُمْ (۴) تَوَاضَعْتُمْ
- ۹- في أَىَّ عبارة عدد الأفعال المزیدة أكثر من غيرها؟
- (عربی ۱) (آزمون ۲۱ مهر- ۹۱)
- (۱) جَاهِدْ أَوْيسٌ في معركة صَفِينِ وَ هو يدافع عن حبيبه فوق على الأرض شهيداً.
 (۲) كيف أصبرُ على فراقك؟ لا أقدرُ، لكن سأرجعُ قبل الغروب، أعاهدك.
 (۳) قد أسلمتُ مُنذُ مُدَّةٍ وَ ما شاهدتُ حبيبي، كلمتُ والدتي في هذا الموضوع.

پاسخ تشریحی ثلاثی مجرد و مزید

۱ ۲ ۳ ۴

۱.

😊 امر باب «تفعیل» بر وزن «فَعَل» می‌آید.

⚠️ دقت داشته باشید که امر و ماضی باب «تفعیل» را با هم اشتباه نگیرید: ماضی: فَعَل / امر: فَعَل.

🔑 گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۸٪)

«ذَكَرُ» فعل امر، مفرد مذکر مخاطب از «تَذَكَّرُ» در باب «تفعیل» است.

🏠 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (۲۵٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما ماضی و امر این باب را با هم اشتباه گرفته‌اید.

۲.

😊 فعل ماضی و امر باب «تفعل» در صیغه‌های للغاتین و للمخاطبین یکسان است.

⚠️ تفاوت این دو فعل مشابه تنها در صیغه‌های آن‌هاست.

🔑 گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۸٪)

اگر «تعارَفَنَ» را فعل ماضی تلقی کنیم، ذکر «للمخاطبین» برای آن نادرست است (ضمن این که این صیغه‌ی باب تفاعل، در ماضی و امر یکسان است) اگر ماضی باشد، «لِلغائبَات» صیغه‌ی صحیح آن است.

🏠 گزینه‌ی «۳» گزینه‌ی دام‌دار است. (۲۲٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما فعل «تَعَلَّمُوا» را فقط به عنوان ماضی در نظر بگیرید.

۳.

😊 فعل‌های ثلاثی دارای هشت باب (مصدر) هستند که هر باب از ماضی، مضارع، امر و مصدر تشکیل می‌شود و هر کدام از آن‌ها، وزن خاصی دارد.

⚠️ فعل ماضی در باب‌های «تَفَعَّلَ» و «تَفَاعَلَ» در صیغه‌ی جمع مذکر غایب با فعل امر در صیغه‌ی جمع مذکر مخاطب از نظر شکل ظاهری یکسان می‌باشد.

🔑 گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۳۱٪)

فعل‌های ثلاثی مزید عبارت‌اند از: «تَزَيَّنُوا» از باب «تَفَعَّلَ»، «تَوَاضَعُوا» از باب «تَفَاعَلَ»، «تَعَلَّمُونَ» از باب «تَفَعَّلَ» و «تَوَاضَعُوا» از باب «تَفَاعَلَ».

🏠 گزینه‌های «۱» و «۳» گزینه‌های دام‌دار هستند. و به ترتیب (۱۷٪) و (۱۱٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

کسانی که گزینه‌ی «۱» را انتخاب کرده‌اند، ممکن است فعل «تَوَاضَعُوا» را که دو بار تکرار شده، یک فعل به حساب آورده باشند.

کسانی که گزینه‌ی «۳» را انتخاب کرده‌اند ممکن است فعل «أَطْلَبُوا» را نیز جزء فعل‌های ثلاثی مزید شمرده باشند.

۴.

مضارع باب «تفعیل» بر وزن «یُفَعِّل» می‌آید.

میغهی للغائبات همان میغهی جمع مؤنث غایب است.

🔑 **گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۵٪)**

«تُعَلِّمَنَّ» فعل مضارع صیغهی جمع مؤنث غایب و از باب «تفعیل» است.

🏠 گزینه‌ی «۴» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۸٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

«تُعَلِّمَنَّ» صیغهی للمخاطبات است.

۵.

ضمایر متصل عبارت‌اند از: «هُ، هُمَا، هَا، هُنَّ، كُنَّ، كَمَا، كُمْ، كَيْ، كَمَا، كُنَّ، ي، نا».

دقت داشته باشید که گاهی ضمایر متصل در تشخیص میغهی فعل به ما کمک می‌کنند.

🔑 **گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۹٪)**

با توجه به ضمیر متصل «كُم» معلوم می‌شود که باید از صیغهی جمع مذکر مخاطب استفاده کرد، پس «سَمِعْتُمْ» صحیح است.

🏠 گزینه‌ی «۴» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۸٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

«كُم» یا «سَمِعْتُمْ» و «كُنَّ» یا «سَمِعْتُنَّ» تناسب دارد.

۶.

در باب‌های «تَفَعَّلُ و تَفَاعَلَ» صیغه‌های «۲، ۳ و ۶» فعل ماضی غایب، با همین میغه‌ها در فعل امر حاضر، مثل هم صرف می‌شوند.

بسیاری از مواقع برای تشخیص نوع فعل باید به سبک و شکل جمله توجه کنید که بر غایب یا مخاطب دلالت دارد.

🔑 **گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۸٪)**

با توجه به این که فعل «تُعَلِّمَنَّ»، مضارع جمع مذکر مخاطب است، کلمه‌ی «تَوَاضَعُوا» در این‌جا فعل امر حاضر جمع مذکر است، نه فعل ماضی مثنای مذکر غایب. البته، کلمه‌ی «تُعَلِّمَنَّ» از باب «تفعیل» است.

🏠 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۱٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما «تَوَاضَعُوا» را به صورت ماضی در نظر گرفته‌اید. در صورتی که امر است (با توجه به «تُعَلِّمَنَّ»)

۷. فعل لازم هر گاه به باب «تفعیل» می‌رود، متعدی می‌شود و برخی از افعال مثل «رَزَقَ»، «حَسِبَ»، «عَلِمَ» و «جَعَلَ» دو مفعولی هستند.

دقت داشته باشید که فعل‌های باب «إفعال» و «تفعیل» غالباً متعدی هستند.

گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۸٪)

«تَعْلَمُونَ» از افعال متعدی دو مفعولی است که در عبارت «تَعْلَمُونَ الْعِلْمَ» موجود در متن، دو مفعول به وجود دارد: ضمیر متصل «ه» و اسم ظاهر «العلم».

گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۱٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما به معنی فعل «تَزَيَّنُوا» که نیاز به یک مفعول دارد، توجه نداشته‌اید.

۸. امر باب «تفاعل» بر وزن «تفاعل» می‌آید.

دقت داشته باشید که امر و ماضی باب «تفاعل» را با هم اشتباه نگیرید.

گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۰٪)

«تَوَاضَعُوا» فعل امر، صیغه‌ی جمع مذکر مخاطب از باب «تفاعل» است که ماضی آن به صورت «تَوَاضَعْتُمْ» صحیح است.

تشریح گزینه‌های دیگر:

گزینه‌ی «۲»: «تَوَاضِعُ» فعل ماضی، صیغه‌ی مفرد مذکر غایب است.

گزینه‌ی «۳»: «وَوَاضَعْتُمْ» فعل ماضی، صیغه‌ی جمع مذکر مخاطب از باب «مفاعلة» است.

گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (۲۰٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

«تَوَاضَعُوا» فعل ماضی، صیغه‌ی جمع مذکر غایب است.

۹. به هنگام شمارش افعال ثلاثی مجرد و مزید علاوه بر حرکات افعال به ترجمه‌ی هم دقت کنید.

گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۱٪)

«أَسْلَمْتُ»: فعل ماضی، صیغه‌ی متکلم وحده، باب إفعال / «شاهدتُ»: فعل ماضی، صیغه‌ی متکلم وحده، باب مفاعلة /

«كَلَّمْتُ»: فعل ماضی، صیغه‌ی متکلم وحده، باب تفعیل

تشریح گزینه‌های دیگر:

گزینه‌ی «۱»: «جَاهَدُ»: فعل ماضی، صیغه‌ی مفرد مذکر غایب، باب مفاعلة / «يُدْفَعُ»: فعل مضارع، صیغه‌ی مفرد مذکر غایب،

باب مفاعلة

گزینه‌ی «۲»: «أُعَاهِدُ»: فعل مضارع، صیغه‌ی متکلم وحده، باب مفاعلة

گزینه‌ی «۴»: «يُمْكِنُ»: فعل مضارع، صیغه‌ی مفرد مذکر غایب، باب إفعال / «تُصَدِّقُ»: فعل مضارع، صیغه‌ی مفرد مذکر

مخاطب، باب تفعیل

گزینه‌ی «۲» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۸٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

دقت کنید فعل‌هایی که در صیغه‌ی ۱۳ مضارع هستند (للمتکلم وحده) را با افعال ثلاثی مزید اشتباه نگیرید مثل «أصبر»،

«أقدر» و «أرجع».

پاسخ تشریحی جامد و مشتق

۱ ۲ ۳ ۴

۱۰

😊 کلماتی مانند «علی، سخی، غنی» بر وزن «فَعیل» و صفت مشبَّه هستند، هم‌چنین برای تشخیص مشتق یا جامد بودن اسم‌های جمع باید مفردشان را در نظر گرفت.

⚠️ باید دقت کنید که در پاسخ‌گویی به این قبیل سؤالات، صورت سؤال را خوب بخوانید و به اشتباه، مشتقات را نشمرید و یا بالعکس.

🔑 **گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۳۱٪)**

«الغنی» بر وزن «فَعیل» و «الفقراء» جمع «فقیر» و بر وزن «فَعیل» و هر دو، «صفت مشبَّه» هستند و تنها «الله» جامد است.

🏠 گزینه‌های «۱» و «۲» گزینه‌های دام‌دار هستند. به ترتیب (۲۲٪) و (۱۳٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۱»: ممکن است داوطلب، «الفقراء» را نیز علاوه بر «الله» جزء جامدات محسوب کرده باشد و یا به صورت سؤال دقت کافی نکرده باشد و مشتقات را به جای اسم‌های جامد شمرده باشد.

گزینه‌ی «۲»: ممکن است داوطلب علاوه بر «الله»، «الغنی» و «الفقراء» را نیز جزء جامدات در نظر گرفته باشد.

۱۱

😊 اسم‌های زمان و مکان ثلاثی مجرد در عربی بر وزن‌های «مَفْعَل»، «مَفْعَل» و «مَفْعَلَة» و در ثلاثی مزید مانند اسم مفعول ثلاثی مزید ساخته می‌شوند.

⚠️ وزن‌های اسم زمان و مکان چون مشترک هستند، با توجه به معنایشان در جمله قابل تشخیص هستند.

🔑 **گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۹٪)**

در این عبارت یک صفت مشبَّه (الأمیر)، یک اسم تفضیل (أحق) و یک اسم مبالغه (العلامة) وجود دارد و «المجلس» اسم مکان است، نه اسم زمان.

🏠 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است و (۱۴٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

داوطلبانی که این گزینه را انتخاب کرده‌اند، با وزن‌های صفت مشبَّه آشنایی کامل ندارند.

۱۲

😊 اسم فاعل در ثلاثی مجرد بر وزن «فاعل» و در ثلاثی مزید از مضارع ساخته می‌شود؛ بدین ترتیب که به جای حرف مضارعه، «م» می‌گذاریم و یک حرف مانده به آخر را کسره می‌دهیم.

⚠️ توجه داشته باشید که برای تشخیص مشتق‌ها حتماً وزن‌های آن‌ها و طریقه‌ی ساختشان یاد گرفته شود.

۸- گزینه‌ی «۱» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۸٪)

«الخالق»، «البارئ» و «المصور» همگی اسم فاعل و «الحُسْنَى» نیز اسم تفضیل است و همگی مشتق هستند.

گزینه‌های «۲» و «۳» گزینه‌های دام‌دار هستند. به‌ترتیب (۱۹٪) و (۱۱٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۲»: ممکن است داوطلب کلمه‌ی «البارئ» را به عنوان اسم فاعل تشخیص نداده باشد.

گزینه‌ی «۳»: ممکن است داوطلب کلمات «البارئ» و «مُصور» را به عنوان اسم فاعل در نظر نگرفته باشد.

۱۳.

اسم‌هایی مانند: «قاضی، هادی، راضی، عالی و ...» و مؤنث آن‌ها بر وزن «فاعل» و مشتق از نوع اسم فاعل هستند. اسم‌های فاعل حتی اگر مؤنث هم شوند، مانند «قاسیة» باز هم مشتق محسوب می‌شوند، برای تشخیص اسم‌های مشتق دانستن وزن آن‌ها ضروری است.

۸- گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۲٪)

«القاسیة» مشتق و اسم فاعل است و بقیه‌ی گزینه‌ها همگی جامدند.

گزینه‌های «۱» و «۴» گزینه‌های دام‌دار هستند. به‌ترتیب (۱۴٪) و (۲۰٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۱»: ممکن است دانش‌آموز به اشتباه «وِیْل» را بر وزن «فَعْل» صفت مشبّهه در نظر گرفته باشد، در حالی که باید بداند که هر کلمه‌ای بر این وزن، صفت مشبّهه نیست، بلکه زمانی صفت مشبّهه است که علاوه بر وزن‌های صفت مشبّهه معنای صفتی نیز داشته باشد.

گزینه‌ی «۴»: «ضلال» جزء هیچ یک از وزن‌های اسم‌های مشتق نیست و دلیل این که برخی از داوطلبان این کلمه را به اشتباه انتخاب کرده‌اند، تنها ندانستن وزن‌ها و طریقه‌ی ساخت اسم‌های مشتق است.

۱۴.

وزن‌های صفت مشبّهه عبارت‌اند از: «فَعْل»، «فُعْل»، «فُعَال»، «فَعِیْل»، «فَعِیْل»، «فَعِیْلان» و «فَعْلانان» وزن «مُفَاعَلَة» بین مصدر این باب و اسم مفعول (مؤنث) باب «مُفَاعَلَة» مشترک است و راه تشخیص آن‌ها، معنای آن‌ها (در جملات) است.

۸- گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۳٪)

«أبرار»: جمع «بِرَّ» (صفت مشبّهه)، «أشرار»: جمع «شَرَّ» (صفت مشبّهه)

ترجمه‌ی عبارت: «هم‌نشینی با خوبان موجب شرف و هم‌نشینی با بدان موجب تباهی است.»

تشریح گزینه‌های دیگر:

گزینه‌ی «۱»: «الشَّرَف» و «التَّلَف» هر دو جامد مصدری هستند. گزینه‌های «۳» و «۴»: «مُصَاحَبَة» در هر دو مورد مصدر باب «مُفَاعَلَة» و در نتیجه جامد است.

گزینه‌های «۱» و «ع» گزینه‌های دام‌دار هستند. به ترتیب (۱۶٪) و (۱۵٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۱»: وزن‌های صفت مشبَّه وزن‌های خاصی است که در توضیح نکات یادآوری شده است و «الشَّرْف» و «التَّلْف» جزء هیچ‌کدام از آن وزن‌ها نیست و نباید آن را با وزن‌های «فَعْل» یا «فَعِيل» اشتباه گرفت. گزینه‌ی «۴»: «مُصَاحَبَة» در این‌جا معنای اسم مفعول نمی‌دهند، بلکه معنای مصدری دارند و جامداند و دانش‌آموزان باید به معنای کلمه در جمله نیز دقت نمایند.

۱۵.

برخی از وزن‌های صفت مشبَّه عبارت‌اند از: «فَعِيل، فَعْل، فُعَل، فُعَال، فُعَال، فُعَيْل، فُعَلان، فُعَلان و ...» دانستن وزن‌های صفت مشبَّه و سایر مشتقات در پاسخ‌گویی به این نوع سؤالات کمک می‌کند.

🔑 **گزینه‌ی «۱» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۰٪)**

«الحکیم» صفت مشبَّه و برای جای خالی مناسب است. در گزینه‌های دیگر به ترتیب اسم فاعل، اسم مکان و اسم مفعول آمده است.

گزینه‌های «۲» و «۳» گزینه‌های دام‌دار هستند. به ترتیب (۲۲٪) و (۱۱٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۲»: «حَاكِم» بر وزن «فَاعِل» اسم فاعل است و ممکن است دانش‌آموز به خاطر ندانستن وزن‌های صفت مشبَّه و معنای عبارت، آن را به اشتباه مناسب جای خالی در نظر گرفته باشد. گزینه‌ی «۳»: «مَحْكَمَة» اسم مکان است و دانش‌آموزی که وزن‌ها و کاربردهای صفت مشبَّه را ندانسته باشد، ممکن است دچار اشتباه شود و آن را جزء صفت‌های مشبَّه بگیرد.

۱۶.

مصدرهای ثلاثی مجرد سماعی هستند و برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: «ذُهَاب، غَيْش، قَوْل، لَعِب، خُشوع، قِرَاءَة و ...» تمامی مصدرها (ثلاثی مجرد و مزید) جامد هستند.

🔑 **گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۱۷٪)**

«خُشوع» مصدر سماعی از فعل ثلاثی مجرد «خَشَع - يَخْشَع» است.

گزینه‌های «۱» و «۳» گزینه‌های دام‌دار هستند. به ترتیب (۱۸٪) و (۲۵٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

گزینه‌ی «۱»: دانش‌آموز چون به وزن‌های «صفت مشبَّه» احاطه نداشته، این گزینه را به اشتباه انتخاب کرده است. گزینه «۳»: دانش‌آموز به احتمال زیاد کلمه‌ی «خُشوع» را که بر وزن «فُعول» است با وزن «فُعول» که از وزن‌های اسم مبالغه است، اشتباه کرده است.

۱۷.

برای تعیین نوع مشتق اسمی که جمع بسته شده است، باید مفرد آن را در نظر بگیریم. کلمات را دقیق بررسی کنید ممکن است برخی کلمات شبیه به هم باشند و شما آن‌ها را به جای هم در نظر بگیرید (مثلاً «كُفَّار» را که جمع است به صورت اسم مبالغه در نظر بگیرید که نادرست است).

🔑 گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (٪۱۷)

اسم‌های مشتق در عبارت داده شده به ترتیب عبارت‌اند از:

۱- التَّجَار ← التَّاجِر ← اسم الفاعل / ۲- مجلس ← اسم مکان / ۳- امیر ← صفت مشبَّه

🏠 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (٪۱۶) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما «التَّجَار» را چون شکل «الْفَعَال» است به صورت اسم مبالغه در نظر گرفته‌اید.

۱۸.

😊 ۱- وزن أفعال و فعلی بر اسم تفضیل دلالت می‌کند. ۲- هر کلمه‌ای که با «م» آغاز شود مشتق است مگر این‌که

مصدر باب مفاعلة باشد. مؤمن: مشتق- مساعدة = مصدر

⚠ بعضی از کلمات به هنگام ساختن مشتق تغییری نمی‌کنند. (مانند آخر)

🔑 گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (٪۱۵)

«آخر» در اصل «الْأَخْر» بر وزن «أَفْعَل» بوده و اسم تفضیل است.

تشریح گزینه‌های دیگر

گزینه‌ی «۱»: «المساعدة» مصدر باب «مفاعلة» و اسم جامد است. / گزینه‌ی «۲»: «حریص» صفت مشبَّه است. / گزینه‌ی

«۴»: «المؤمن» اسم فاعل از باب افعال است.

🏠 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (٪۱۸) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

داوطلبانی که گزینه‌ی «۱» را انتخاب کرده‌اند دقت نمایند که مصدر باب مفاعلة شبیه کلمات مشتق است، اما جامد

مصدری می‌باشد.

۱۹.

😊 وزن «فَعِيل» از رایج‌ترین اوزان صفت مشبَّه است.

⚠ ۱- برای تشخیص جامد یا مشتق بودن یک اسم باید به صورت مفرد آن توجه کنید، نه جمع. ۲- برای مشتق بودن علاوه بر توجه به وزن، توجه به معنی هم مهم است.

🔑 گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (٪۱۲)

«الْمَرْضَى» جمع «الْمَرِيض»: صفت مشبَّه، «الْأَطْبَاء» جمع «طبيب»: صفت مشبَّه و «الْأَخْرُونَ» جمع «أَخْر» (آخر): اسم تفضیل هستند.

تشریح گزینه‌های دیگر

گزینه‌ی «۱»: «الْفُقَرَاء» و «الْكُفَّار» اسم‌های مشتق هستند، اما کلمه‌ی «الْأَجْيَال» اسم جامد است.

گزینه‌ی «۲»: «الصِّغَار» اسم مشتق است، اما کلمه‌های «الأولاد» و «الجُمَل» اسم‌های جامد هستند.

گزینه‌ی «۴»: «الشَّابُّ» (الشَّابِب) اسم مشتق است، اما کلمه‌های «الدَّرَاهِم» و «الْبِنَات» اسم‌های جامد هستند.

گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دامدار است. (۱۳٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

کسانی که گزینه‌ی «۱» را انتخاب کرده‌اند اشتباه زیر را مرتکب شده‌اند.

الأجبال ← الجبل ← بر وزن «فعل» ← پس پنداشته‌اند که صفت مشبّهه است، اما دقت نکرده‌اند که این کلمه معنای وصفی ندارد، لذا جامد می‌باشد.

۲۰

در تشخیص جامد یا مشتق بودن کلمات جمع، ملاک تشخیص، شکل مفرد آن‌ها می‌باشد.

توجه داشته باشید که دانستن وزن اسم‌های مشتق و یادگیری آن‌ها خیلی مهم است.

گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۴/۳٪)

«أخصّ» و «أهمّ» هر دو اسم تفضیل هستند، «مُمَيَّرَات: جمع مُمَيَّرٍ»، «مُحْتَمِلًا» و «الفوائد: جمع الفائدة» اسم فاعل هستند، «مصادر: جمع مصدر» اسم مکان و «الكثيرة» صفت مشبّهه است، بنابراین «۷» اسم مشتق وجود دارد. کلمات «القرءة»، «الحضارة» و «المعرفة» مصدر و جامد هستند.

گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دامدار است. (۱۷٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

به احتمال زیاد دانش‌آموز از دو جمع مکسر «مصادر» و «فوائد» غافل شده است و آن‌ها را با توجه به شکل ظاهریشان و بدون در نظر گرفتن مفردشان جزء اسم‌های جامد در نظر گرفته است.

۲۱

برای فهمیدن جامد و مشتق بودن یک جمع، باید آن را تبدیل به مفرد کنیم.

گزینه‌ی «۲» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۷٪)

کلمه‌ی «الأشرف» جمع «الشرف» بر وزن «فعل» صفت مشبّهه است و کلمه‌ی «اللذیذة» هم بر وزن «الفعلیة» صفت مشبّهه می‌باشد.

تشریح گزینه‌های دیگر

گزینه‌ی «۱»: کلمه‌ی «أحسن» بر وزن «أفعل» اسم تفضیل و مشتق است.

گزینه‌ی «۳»: کلمات «والد: اسم فاعل»، «المشهد: اسم مکان» و «التألی: اسم فاعل» مشتق‌اند.

گزینه‌ی «۴»: کلمات «مساعدون: اسم فاعل»، «الفقراء (جمع «الفقیر»): صفت مشبّهه» و «المحتاجین (جمع «المحتاج»): اسم فاعل» مشتق‌اند.

گزینه‌های «۱»، «۳» و «۴» گزینه‌های دامدار هستند. که به ترتیب (۱۲٪)، (۱۳٪) و (۱۲٪) دانش‌آموزان

همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

کلمات بر وزن «الفاعی» مشتق و اسم فاعل هستند مانند «التالی».

پاسخ تشریحی معرب و مبنی

۲۲. کلمات مبنی
- ۱- اسم‌های مبنی: ضمائر، اسم‌های اشاره، موصولات، اسما، شرط و استفهام
 - ۲- فعل‌های مبنی: ماضی و امر در تمامی صیغه‌ها، مضارع (فقط صیغه‌های جمع مؤنث و فعل‌های مضارع همراه با نون تأکید)
 - ۳- حروف: تمامی حروف مبنی‌اند.

 دقت داشته باشید که به‌جز اسم‌های مذکور در بالا، بقیه‌ی اسم‌ها، همه معرب‌اند.

۸- **گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲٪)**

در عبارت داده شده، هشت کلمه‌ی مبنی (شامل: اسم، فعل و حرف) وجود دارد که عبارت‌اند از: «ک- مَن- صَدَّقَ- ک- لا- مَن- صَدَّقَ- ک» و تنها کلمه‌ی معرب جمله «صدیق» است.

 گزینه‌ی «۲» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۳٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

داوطلبانی که این گزینه را به اشتباه انتخاب کرده‌اند، احتمالاً مشابه بودن کلمات آن‌ها را گمراه نموده است.

۲۳.

 برای تشخیص نوع بناء در افعال، ملاک حرف لام‌الفعل (آخرین حرف اصلی) است.

 دقت کنید، فعل‌های ماضی، صیغه‌ی اللغائیه مبنی بر فتح هستند.

۸- **گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۹٪)**

«الَّتِي» اسم موصول مفرد مؤنث است هم‌چنین «هُم» ضمیر متصل للرفع نیست.

 گزینه‌ی «۱» گزینه‌ی دام‌دار است. (۱۸٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

شما «امتلات» را مبنی بر سکون در نظر گرفته‌اید که اشتباه است.

پاسخ تشریحی جمله‌ی اسمیه و فعلیه

۲۴

هرگاه اسم حروف مشبّه بالفعل، نکره و خبر آن‌ها از نوع شبه‌جمله (جَار و مجرور یا ظرف) باشد، خبر بر اسم، مقدّم می‌شود. در تشخیص نقش کلمات به کلماتی که اعراب فرعی دارند، دقت داشته باشید.

🔑 **گزینه‌ی «۴» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۳۰/۵٪)**

«بَشِّرْ»: فعل امر و فاعل آن ضمیر مستتر «أنت»، «المؤمنین»: مفعول به و منصوب با اعراب فرعی «باء»، «لهم»: خبر مقدّم «أن» و محلاً مرفوع، «من الله»: جارّ و مجرور، «فضلاً»: اسم مؤخّر «أن» و منصوب، «کبیراً»: صفت و منصوب به تبعیت

🏠 گزینه‌های «۱» و «۳» گزینه‌های دامدار هستند. و به ترتیب (۱۹/۲٪) و (۱۳/۹٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌های اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

کسانی که گزینه‌ی «۱» را به اشتباه انتخاب کرده‌اند به این نکته که خبر «أن» در این جا بر اسم آن مقدّم شده، توجه نکرده‌اند.

کسانی که گزینه‌ی «۳» را به اشتباه انتخاب کرده‌اند به این نکته که جمع مذکر سالم در حالت رفعی با «واو» می‌آید، نه با «باء»، توجه نکرده‌اند.

۲۵

جمع‌های مکسری که بر وزن «مفاعل» و «مفاعیل» هستند، غیر منصرف می‌باشند و هرگز تنوین نمی‌پذیرند. اگر اسم «أل» داری بعد از اسم اشاره بیاید، در صورتی که جامد باشد، عطف بیان و اگر مشتق باشد، صفت است و در هر دو صورت، از نظر اعراب، تابع اسم اشاره‌ی قبل از خود است.

🔑 **گزینه‌ی «۱» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۸/۳٪)**

حرکت گذاری صحیح کل عبارت این چنین است: «إِنَّهُمْ وَضَعُوا مَعَاجِمَ مَهْمَةً لِهَذِهِ اللُّغَةِ». «وَضَعُوا»: فعل ماضی معلوم و مبنی بر ضمّ / «مَعَاجِمَ»: مفعول به و منصوب (غیرمنصرف است و تنوین نمی‌گیرد.) / «مَهْمَةً»: صفت و منصوب به تبعیت / «اللُّغَةِ»: عطف بیان و مجرور به تبعیت

🏠 گزینه‌ی «۲» گزینه‌ی دامدار است. (۱۱/۵٪) دانش‌آموزان همین گزینه‌ی اشتباه را انتخاب کرده‌اند.

نکته‌ی انحرافی «مَعَاجِمَ» است که چون غیرمنصرف است، نباید تنوین بگیرد، اما صفت آن «مَهْمَةً» منصرف است و تنوین را می‌پذیرد.

۲۶

خبر بر سه نوع است: ۱- مفرد، ۲- جمله، ۳- شبه جمله (جَار و مجرور یا ظرف)، هم‌چنین جمله‌ی مله، محلی از اعراب ندارد.

خبر جمله به صورت جمله‌ی اسمیه یا جمله‌ی فعلیه می‌آید.

🔑 **گزینه‌ی «۳» صحیح است. درصد پاسخ‌گویی (۲۳/۹٪)**